

Nr 37

Utlåtande i anledning av väckta motioner om upphävande av arbetarskyddslagens bestämmelser rörande nattarbetsförbud för kvinnor, som användes till hantverks- eller industriellt arbete.

Andra lagutskottet har till behandling förehåft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 330 i första kammaren av fru *Gärde Widemar* samt nr 413 i andra kammaren av fröken *Elmén m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, »att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t begära att 36 och 37 §§ arbetarskyddslagen angående nattarbetsbestämmelser för kvinnliga arbetstagare måtte utgå ur lagen».

En redogörelse för innehållet i motionerna lämnas i det följande.

Över motionerna har utskottet i den ordning 46 § riksdagsordningen föreskriver inhämtat yttrande från kungl. arbetarskyddsstyrelsen. Yttranden över motionerna har därjämte på utskottets begäran avgivits av *Fredrika Bremer-Förbundet*, *Landsorganisationen i Sverige*, *Svenska arbetsgivareförbundet* och *Yrkeskvinnors samarbetsförbund*.

Gällande bestämmelser

De allmänna bestämmelserna om ledighet för nattvila återfinnes i 19 och 20 §§ i *arbetarskyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1)*. I 19 § föreskrives att arbetstagare skall åtnjuta erforderlig ledighet för nattvila. I denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan 23 och klockan 5. Från vad sålunda stadgats må avvikelser ske, där visst arbete med hänsyn till sin natur, allmänhetens behov eller annan särskild omständighet måste fortgå jämväl nattetid eller eljest bedrivas å tid före klockan 5 eller efter klockan 23. Har natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller ock medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom, må ock arbetstagare, i den mån det är nödigt med hänsyn till berörda förhållande, användas till arbete å tid mellan klockan 23 och klockan 5. Arbetstagare i överordnad ställning må, där så finnes påkallat, användas till arbete å tid mellan klockan 23 och klockan 5 utan hinder av vad nu sagts. Enligt 20 § må arbetarskyddsstyrelsen, när särskilda skäl föranleder därtill, medgiva att arbetstagare användes till arbete å tid mellan klockan 23 och klockan 5 i vidare ut-

sträckning än som följer av bestämmelserna i 19 §. Sådant undantag må ock av arbetarskyddsstyrelsen medgivas, då det av uttalande av arbetstagarnas sammanslutning eller sammanslutningar eller annorledes framgår, att det stora flertalet av de arbetstagare, som skulle beröras av undantaget, finner detsamma önskvärt, och ohälsa eller överansträngning ej skäligen kan befaras uppkomma därigenom.

Vid sidan om nämnda allmänna bestämmelser återfinnes i 36 och 37 §§ samma lag särskilda regler angående nattvila för kvinnor. I 36 § första stycket stadgas att kvinna, som användes till hantverks- eller industriellt arbete, skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn. I denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan 22 och klockan 5 eller, i den utsträckning arbetarskyddsstyrelsen så medgivit beträffande viss ort, visst slag av arbete eller visst arbetsställe, annan tid om sju timmar i följd mellan klockan 22 och klockan 7. Vad sålunda stadgats avser icke arbetstagare i överordnad ställning. Utan hinder av berörda stadganden får dock kvinna i den mån så är nödigt användas till arbete, därest natur- eller olyckshändelse eller annan omständighet, som ej kunnat förutses, vållat avbrott i driften eller medfört överhängande fara för sådant avbrott eller för skada å liv, hälsa eller egendom. Om sådant arbete samt dess anledning, omfattning och varaktighet skall arbetsgivaren inom två dygn från dess början göra anmälan till arbetarskyddsstyrelsen. Arbetet må icke fortsättas utöver sist angivna tid, utan att tillstånd därtill sökts hos nämnda myndighet. Vidare må enligt 37 § å arbetsställe, där på grund av verksamhetens natur under vissa tider av året förekommer hoppat arbete (säsongarbete), ävensom undantagsvis å andra arbetsställen, då arbetet därstädes i följd av särskilda omständigheter måste forceras, den i 36 § första stycket föreskrivna oavbrutna ledigheten kunna under en tid av sammanlagt högst sextio dagar av året inskränkas till tio timmar av dygnet. Arbetsgivaren skall, innan sådan inskränkning vidtages, med angivande av anledningen därtill hos vederbörande yrkesinspektör göra anmälan om de dagar, varunder inskränkningen är avsedd att vidtagas. Beträffande sådana verksamhetsgrenar, som avser förarbetande av varor, vilka är underkastade hastig försämring, må därjämte undantag från bestämmelserna i 36 § första stycket meddelas av arbetarskyddsstyrelsen. Slutligen kan Konungen, när synnerliga skäl föranleder därtill, beträffande visst slag av arbete eller visst arbetsställe medgiva att kvinna användes till arbete å tid mellan klockan 22 och klockan 5 i vidare utsträckning än som följer av vad ovan sagts.

Historik

År 1931 infördes i 1912 års lag om arbetarskydd allmänna bestämmelser om ledighet för nattvila. I 5 § k) föreskrevs nämligen då, att åt arbetarna borde, där ej arbetets natur, allmänhetens behov eller annan omständighet skäligen kunde anses kräva avvikelse, beredas erforderlig ledighet för natt-

vila. Vid tillkomsten av detta stadgande uttalade sig såväl föredragande departementetschefen som riksdagen för en mjuk tillämpning av detsamma, med påföljd att stadgandet i realiteten gav ringa möjlighet till ingripande mot förekomsten av nattarbete.

I 19 § nyssnämnda lag stadgades vidare, att kvinna, som användes i industriellt arbete, vilket bedrevs i sådan omfattning att å arbetsställe i regel sysselsattes minst tio arbetare, skulle för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst 11 timmar varje dygn och att tiden mellan klockan 22 och klockan 5 skulle ingå i denna ledighet. Från denna huvudregel meddelades vissa undantag. Vid nödfallsarbete fick sålunda kvinna användas till arbete jämväl å sagda tid, om blott anmälan därom gjordes till vederbörande yrkesinspektör eller bergmästare, eller, då fråga var om dylikt arbete mer än två dygn, tillstånd därtill beviljats av yrkesinspektör eller bergmästare för ytterligare högst en månad och av yrkesinspektionens chefsmyndighet för längre tid. Vid säsongarbete eller eljest vid undantagsvis forcerat arbete kunde den oavbrutna 11-timmarsledigheten under högst sextio dagar om året inskränkas till 10 timmar av dygnet. Beträffande slutligen sådana verksamhetsgrenar, som avsåg förarbetande av varor underkastade hastig försämring, kunde undantag från nattarbetsförbudet beviljas av yrkesinspektionens chefsmyndighet.

Dessa bestämmelser var väsentligen hämtade från tidigare gällande lag den 20 november 1909 angående förbud mot kvinnors användande till arbete nattetid i vissa industriella företag, vilken lag grundade sig på en i Bern 1906 antagen konvention, som för Sveriges del därefter tillträdades enligt Kungl. Maj:ts beslut den 14 januari 1910. En av Internationella arbetskonferensen 1919 i Washington antagen och 1934 i Genève reviderad konvention i ämnet har icke biträtts av Sverige.

Beträffande verksamhetsgrenar avseende förarbetande av varor underkastade hastig försämring har Kungl. Maj:t med stöd av 1909 års lag utfärdat två ännu gällande kungörelser om särskilda eftergifter nämligen dels den 9 januari 1911 (nr 48) angående rätt för innehavare av fabriker för tillverkning av frukt- och grönsakskonserver att i sina fabriker använda kvinnor till visst arbete nattetid och dels den 16 oktober 1914 (nr 301) angående undantag i fråga om arbete med beredning av skarpsill till ansjovis eller sardiner från berörda nattarbetsförbud.

Under såväl första som andra världskriget kunde dispens från nattarbetsförbudet meddelas på grundval av särskild fullmaktslagstiftning.

Såsom ett led i strävandena att förbättra arbetskraftssituationen och därigenom öka produktionen hos framför allt järnindustrin antogs år 1948 en provisorisk undantagslagstiftning i fråga om kvinnors nattarbete. Med stöd av lag den 30 juni 1948 angående eftergift i vissa fall från bestämmelserna i 19 § första stycket lagen om arbetarskydd fick nämligen Kungl. Maj:t möjlighet att dispensvägen medgiva kvinnors användande till arbete även nattetid där så funnes påkallat till följd av rådande utomordentliga förhållanden på arbetsmarknaden. Dispensgivningen förutsattes dock vid lagstift-

ningens tillkomst huvudsakligen skola begagnas för att möjliggöra kvinnors användande i tvåskiftsarbete, och dispens borde enligt uttalande av *föredragande departementschefen, statsrådet Möller*, icke lämnas för anlitande av kvinnlig arbetskraft i treskiftsarbete eller eljest till mera regelbundet nattarbete. Vid riksdagsbehandlingen av lagförslaget framhölls vidare av *andra lagutskottet* att vid dispensgivningen borde beaktas i vad mån arbetsförhållandena genom omläggning av skiftgången eller eljest kunde utan större svårigheter ändras så, att de allmänna bestämmelserna om kvinnors nattarbete kunde efterlevas. Denna författning var av tidsbegränsad karaktär och gällde tills vidare till och med den 30 juni 1949. Den förlängdes sedermera i två etapper och upphörde att gälla den 1 januari 1951.

1938 års *arbetarskyddskommitté* yttrade i sitt betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa och olycksfall i arbete m. m. (SOU 1946:60) i frågan om bibehållande av det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor bl. a.

Frågan huruvida det för kvinnor gällande nattarbetsförbudet bör bibehållas, får givetvis ses i samband med förslaget om ett allmänt nattarbetsförbud, avseende såväl män som kvinnor. Såsom framgår av en del remissyttrandena ha vissa kvinnliga sammanslutningar ansett, att särskilt nattarbetsförbud för kvinnor icke vore påkallat, då ett allmänt sådant förbud infördes i lagen. Detta skulle enligt kommitténs mening förutsätta, att man i lagen stadgade allmänt förbud mot nattarbete inom varje slag av verksamhet, som omfattades av lagen, och att särskilt tillstånd under vissa förhållanden skulle kunna lämnas till dylikt arbete. Såsom förut framhållits — — — har kommittén dock icke ansett sig kunna framlägga förslag till stadgande av detta innehåll utan i stället föreslagit bestämmelser, enligt vilka från det allmänna nattarbetsförbudet undantages sådant arbete, som på grund av arbetets natur, allmänhetens behov eller annan särskild omständighet måste bedrivas jämväl nattetid. Om enbart detta stadgande skulle finnas i lagen, skulle möjlighet givas att i ett flertal fall använda kvinnor till nattarbete, som för närvarande ej är tillåtet. Kommittén anser sig icke kunna förorda en sådan lösning utan föreslår, att det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor alltjämt bibehålles.

I *proposition nr 298 till 1948 års riksdag* framlades förslag till nu gällande arbetarskyddslag. Beträffande de allmänna bestämmelserna rörande förbud mot nattarbete innebar förslaget en skärpning i förhållande till vad tidigare gällt, och i fråga om nattarbetsförbudet för kvinnor föreslogs ändring i sak såtillvida att nattarbetsförbudet utsträcktes till att omfatta samtliga arbetsställen inom industrin samt tillika inom hantverket.

Andra lagutskottet tillstyrkte i sitt av riksdagen godkända utlåtande nr 62 propositionen i berörda delar samt anförde därvid bl. a.

Enligt utskottets mening bör det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor alltjämt bibehållas. I likhet med departementschefen anser nämligen utskottet den omständigheten, att de i industriellt arbete sysselsatta kvinnorna och deras fackliga organisationer motsatt sig det från visst kvinnohåll framförda kravet på förbudets upphävande, utgöra ett kraftigt belägg för att behov av ifrågavarande skyddslagstiftning fortfarande måste anses föreligga. Man får i detta sammanhang icke glömma, att många av de inom

industrien sysselsatta kvinnorna vid sidan av sitt förvärvsarbete ha att sköta hem och barn; skulle nattarbete tillåtas, uppkomme stor risk för att dessa kvinnor icke skulle få tillfälle till erforderlig vila under dagen.

Vid Internationella arbetsorganisationens konferens i San Francisco år 1948 antogs en konvention nr 89 angående kvinnors nattarbete inom industrin. Sedan därefter 1906 års Bernkonvention för Sveriges del uppsagts enligt beslut av Kungl. Maj:t den 20 maj 1949 föreslogs i *proposition nr 43 till 1950 års riksdag* att arbetarskyddslagen skulle i anslutning till förstnämnda konvention kompletteras med bl. a. bestämmelser enligt vilka i den lagstadgade ledigheten för nattvila för kvinnliga arbetstagare skulle ingå antingen, såsom förut, tiden mellan klockan 22 och 5 eller i den utsträckning arbetarskyddsstyrelsen så medgivit beträffande viss ort, visst slag av arbete eller visst arbetsställe, annan tid om sju timmar i följd mellan klockan 22 och 7. Vidare föreslogs att från lagens nattarbetsförbud för kvinnor skulle undantagas arbetstagare i överordnad ställning samt slutligen att Kungl. Maj:t, när synnerliga skäl kunde föranleda därtill, skulle äga att beträffande visst slag av arbete eller visst arbetsställe medgiva att kvinna användes till arbete å tid mellan klockan 22 och 5 i vidare utsträckning än som följde av lagens regler.

I sin motivering till propositionen framhöll *föredragande departementschefen, statsrådet Möller*, till en början med avseende å konventionens system med en rörlig period för kvinnornas nattvila att som skäl för en övergång härtill kunde åberopas trafikförhållandena på vissa orter ävensom att stundom en anpassning vid ett arbetsställe av kvinnornas arbetstider till de för manliga arbetstagarna vanliga skifttiderna kunde vara förmånlig. Över huvud kunde sägas att genom en dylik anordning skapades större möjlighet att taga hänsyn till de växlande förhållandena på olika orter och arbetsställen. Å andra sidan underströk departementschefen att en ändring av arbetarskyddslagen i riktning mot en sådan rörlig viloperiod icke medgäve, att arbetet i något fall finge börja tidigare än klockan 5 och sluta senare än klockan 24. I detta hänseende vore emellertid att märka att det vid tvåskiftsarbete stundom förekomme, att det senare lördagsskiftet förledes till natten mellan fredag och lördag för att arbetarna skulle få en längre sammanhängande veckoslutsledighet. Denna anordning med rundskift under veckans sista arbetsdygn torde på arbetarhåll i allmänhet anses såsom en förmån. Då i regel skiftväxling förekomme innebure anordningen att för den enskilde arbetstagarens del nattskift infölle endast var fjortonde dag. Det hade bl. a. varit för att möjliggöra kvinnors användande i dylikt skiftarbete som den särskilda dispenslagstiftningen avseende kvinnors nattarbete infördes år 1948. Till stöd för denna lagstiftnings införande åberopades främst bristen på arbetskraft samt angelägenheten av att öka produktionen. Om man ansåge sig böra bibehålla möjligheten att använda kvinnlig arbetskraft i arbete nattetid även i fortsättningen, kunde man icke stanna vid de ändringar i arbetarskyddslagen som förordats i det föregående. Visserligen hade, i enlighet med vad som förutsattes vid dispenslag-

stiftningens tillkomst, dispens beviljats i mycket begränsad omfattning. Dispenserna hade emellertid avsett från allmän synpunkt synnerligen viktiga industriföretag; och det syntes knappast tillrådligt att, såsom situationen nu tedde sig, avhända sig de möjligheter som en dispensrätt av detta slag öppnade. Denna mening hade även omfattats av de i ärendet hörda myndigheterna och organisationerna. Dessa hade jämväl uttalat sig för att dispensmöjligheten borde sanktioneras i arbetarskyddslagen. Denna uppfattning delades av departementschefen. Om dispensbefogenheten infördes i arbetarskyddslagen, borde den dock icke, såsom fallet vore med gällande, provisoriska lagstiftning, hänföra sig till »rådande utomordentliga förhållanden på arbetsmarknaden». Detta uttryck ledde närmast tanken till krigsårens fullmaktslagstiftning, d. v. s. till förhållanden, då vår sociala skyddslagstiftning till större eller mindre delar ansetts böra kunna sättas ur kraft. I motsvarande läge kunde alltså behov av undantag tänkas uppkomma även beträffande vissa andra av arbetarskyddslagens bestämmelser än reglerna om nattarbetsförbudet för kvinnor. Med fasthållande av att dispensrätten även i fortsättningen skulle avse särförhållanden och tillgripas endast då så kunde anses påkallat från allmän synpunkt, dvs. användas i samma begränsade utsträckning som statsmakterna förutsatt vid tillkomsten av den provisoriska lagstiftningen, torde därför enligt departementschefens mening ett annat, mera allmänt uttryckssätt böra väljas, när dispensrätten inarbetades i arbetarskyddslagen. Lämpligen torde därför böra föreskrivas att dispensrätten finge tillgripas, när synnerliga skäl föranleder därtill. En dispensrätt av detta begränsade innehåll syntes knappast strida mot andemeningen i San Franciscokonventionens bestämmelse i detta hänseende. Beslutanderätten i de särskilda fallen syntes — i överensstämmelse med konventionen och en inom socialdepartementet i ämnet upprättad promemoria — på grund av dispensrättens karaktär böra förbehållas Kungl. Maj:t.

Andra lagutskottet tillstyrkte i sitt utlåtande nr 9 propositionen och uttalade därvid i fråga om de särskilda dispensmöjligheterna i avseende å kvinnors nattarbete, att utskottet ville understryka angelägenheten av att dispensrätten tillgripes endast då mycket starka skäl talar härför.

Riksdagen biföll propositionen, och lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 1951.

Någon ratifikation för Sveriges del av San Franciscokonventionen har icke ägt rum.

Motionerna

I motionerna beröres först de generella bestämmelserna angående nattarbete i arbetarskyddslagen. Sedan därefter en redogörelse lämnats för det speciella nattarbetsförbudet för kvinnor, heter det i motionerna:

Denna nattarbetsbestämmelse lämnar icke-industriella arbeten utanför såsom restaurang, sjuk- och barnavård, telegraf, apotek, tidning, städning för att nämna en del arbeten, där allmänhetens behov kräver att arbetet

utföres även å natten. Det är omöjligt fastslå att ur arbetarskyddssynpunkt dessa arbeten är mindre farliga än s. k. hantverks- eller industriella arbeten.

Inom vissa bagerier — framför allt mindre — sysselsättes enbart kvinnlig arbetskraft. Dispens brukar lämnas av yrkesinspektionen för vuxna manliga arbetare i bagerier att dagen före dubbelhelg få börja bakningen kl. 3.30 eller kl. 4 på morgonen. Det finns på grund av denna nattarbetsbestämmelse för kvinnor ingen möjlighet för yrkesinspektionen ej heller för arbetarskyddsstyrelsen att lämna dispens för de kvinnliga arbetstagarna.

Det blir svårare och svårare att avgöra vad som är industriellt och icke industriellt arbete. Tekniken utjämnar skillnaden mellan exempelvis kontors- och industriellt arbete.

Arbetsförhållandena, ur yrkeshygienisk synpunkt, är numera helt annorlunda än förr, och därtill begränsas också arbetstidens längd genom lagbestämmelser.

I våra nordiska grannländer förekommer inga liknande särbestämmelser vare sig i Danmark, där inget generellt nattarbetsförbud finnes, eller i Norge, där man före Sverige haft generellt nattarbetsförbud.

Vi är principiellt emot nattarbete och anser att det generella nattarbetsförbudet enligt 19 § arbetarskyddslagen är riktigt.

Ett speciellt nattarbetsförbud för kvinnor åter anser vi icke blott onödigt utan även ologiskt. Det förutsätter i viss mån, att generella nattarbetsförbudet ej efterlevs. En särslagstiftning av detta slag åstadkommer en hel del krångel, onödiga tolkningsfrågor och försvårar i många fall kvinnans ställning på arbetsmarknaden.

Remissyttrandena

Arbetarskyddsstyrelsen lämnar först en redogörelse för den historiska bakgrunden till tillkomsten av nu gällande bestämmelser på området samt anför därefter:

Att arbetarskyddslagen innehåller särskilda bestämmelser om förbud mot nattarbete för kvinnor har på sätt ovan redovisats historiska skäl och stadgandenas tillkomst får ses mot bakgrund av de vid denna tid på många håll rådande arbetsförhållandena, närmast inom industrien. I detta hänseende har emellertid en genomgripande förbättring skett och förhållandena torde numera i allmänhet vara sådana att det från denna synpunkt knappast synes nödvändigt längre med olika regler om nattarbete för kvinnor och män, vare sig man tänker på tvåskiftsarbete eller på egentligt nattarbete, d. v. s. treskiftsarbete och därmed jämförligt arbete eller kontinuerligt nattarbete. En uppmjukning i det från början i princip oftergivliga förbudet har också skett.

Nattarbete och skiftarbete måste alltid eller åtminstone så gott som alltid anses förenat med särskilda nackdelar i fråga om hemliv och fritidssysselsättningar. Framför allt beträffande familjelivet torde dessa nackdelar måhända ofta vara större när det gäller kvinnorna än männen med hänsyn till den ställning kvinnan gemenligen intar inom familj och hushåll. Emellertid bör det bemärkas, att de olägenheter, varom här är fråga, i den mån de icke äro förenade med förvärsarbete över huvud taget för gifta kvinnor, inträda redan vid tvåskiftsarbete inom den gällande lagstiftningens ram i 36 § första stycket första punkten och att de icke torde ökas i allt för hög grad vid annat tvåskiftsarbete eller vid egentligt nattarbete.

Bostadsförhållandenans betydelse vid nattarbete hava ofta omvitnats och önskemål hava därvid framförts om särskilda sovrum antingen i hemmet eller i någon form på arbetsplatsen för familjemedlemmar med nattarbete. Att denna fråga spelar en mycket stor roll anser Arbetarskyddsstyrelsen ovedersägligt. Däremot synas problemen vara ungefär desamma antingen det rör sig om män eller kvinnor i nattarbete.

Till belysande av den omfattning, i vilken eftergifter förekommit från nattarbetsförbudet i 36 § första stycket första punkten arbetarskyddslagen lämnas följande uppställning över tillstånd till treskiftsarbete meddelade av Kungl. Maj:t med stöd av 37 § sista stycket i lagen.

År	Järnverk		Cellulosaindustri		Glasbruk	
	Antal företag	Antal berörda kvinnliga arbetstagare	Antal företag	Antal berörda kvinnliga arbetstagare	Antal företag	Antal berörda kvinnliga arbetstagare
1954	2	38	1	6	1	1
1955	3	99	1	6	1	1
1956	4	125	1	6	1	1

Under åren 1954—1956 hava dessutom lämnats respektive 12, 18 och 20 dispenser, avseende rätt att använda kvinnor till tvåskiftsarbete med s. k. rundskift natten mellan fredag och lördag varannan vecka. Antalet kvinnor som berörts är ej bekant. Dispenserna hava gällt i huvudsak för järnverk.

Den omständigheten, att dispens utom i särskilda undantagsfall måste sökas för kvinnor vid nattarbete inom industri och hantverk och då särskilt att för egentligt nattarbete fordras tillstånd av Kungl. Maj:t har säkerligen verkat återhållande på användningen av dylikt arbete. Vilka följderna i detta hänseende skulle bli av ett slopande av de särskilda nattarbetsbestämmelserna för kvinnor är svårt att säkert förutsäga. Emellertid torde man våga en förmodan, att någon mera betydande ökning, i varje fall av det egentliga nattarbetet, icke skulle inträda. Man får nämligen hålla i minnet, att nattarbetet icke på något sätt skulle släppas helt fritt. På grund av arbetarskyddslagens allmänna förbud mot nattarbete i 19 § första stycket för alla arbetstagare, även vuxna manliga, blir det endast i sådana fall, som kunna inbegripas under undantagsstadgandet i andra stycket av denna paragraf som arbetsgivarna på egen hand kunna tillämpa nattarbete. I alla andra fall måste för såväl kvinnor som män tillstånd inhämtas från Arbetarskyddsstyrelsen enligt 20 § i lagen. Ett inordnande av det kvinnliga nattarbetet under de allmänna reglerna i 19 och 20 §§ i lagen medför att anmälnings- och ansökningsförfarandet vid nödfallsarbete i denna del bortfaller.

Under hänvisning till vad ovan anförts finner arbetarskyddsstyrelsen, att det icke bör vara förenat med betänkligheter från arbetarskyddssynpunkt att upphäva det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor, och tillstyrker förden skull bifall till de föreliggande motionerna. Styrelsens ledamöter är dock icke enhälliga i fråga om yttrandet. Representanterna för arbetstagarna är nämligen skiljaktiga och åberopar för sin del innehållet i det av Landsorganisationen avgivna yttrandet över motionerna, för vilket närmare redogöres nedan.

Fredrika-Bremer-Förbundet hänvisar till ett av förbundet år 1946 avgivet yttrande över arbetarskyddskommitténs betänkande med förslag till lag om skydd mot ohälsa i arbete m. m. samt anför därefter:

Förbundet är fortfarande av den uppfattningen att ett generellt nattarbetsförbud bör vara gällande för såväl män som kvinnor men att ett speciellt nattarbetsförbud för kvinnor inom hantverks- och industriellt arbete är principiellt felaktigt. Utvecklingen av förhållandena på arbetsmarknaden har bekräftat vårt i ovannämnda yttrande framförda antagande, att stadgandet med tiden skulle komma att visa sig allt mera överflödigt. Det har blivit svårare att avgöra vilka olika kategorier av arbete som bör räknas till industriellt arbete och därmed också att avgränsa stadgandets tillämpningsområde.

Då härtill kommer att det speciella nattarbetsförbudet icke gäller för de stora yrkesgrupper där allmänhetens berättigade krav gör nattarbete ofrånkomligt och där kvinnlig arbetskraft förekommer i mycket stor utsträckning, t. ex. inom sjukvård, apotek, restauranger, städning etc. vilka yrken inte kan anses vara psykiskt och fysiskt mindre ansträngande och följaktligen inte heller mindre farliga ur arbetarskyddssynpunkt, måste redan på den grund ett sådant förbud anses helt ologiskt.

Med tanke på strävandena att inom civillagstiftningen åstadkomma uniformitet de nordiska länderna emellan vill förbundet också understryka, att någon motsvarande särbestämmelse inte förekommer i de övriga skandinaviska länderna.

Med hänsyn till vad sålunda anförts tar förbundet avstånd från särbestämmelser för kvinnor i fråga om nattarbetsförbud och ansluter sig till motionärernas yrkande.

Landsorganisationen anför i sitt yttrande:

LO har i flera tidigare sammanhang haft tillfälle att deklarerat sin principiella inställning till gällande nattarbetsförbud för kvinnor i 36 och 37 §§ av arbetarskyddslagen. I organisationens yttrande 1946 över 1938 års arbetarskyddskommittés förslag till ny arbetarskyddslag underströks sålunda att »kravet på en begränsning av nattarbetsförbudet — för att ej tala om det från vissa håll framförda kravet på förbudets slopande — icke uppbäres av de berörda, i industriellt arbete sysselsatta kvinnorna själva och ej heller av deras fackliga organisationer».

I motionerna har inte förebragts något material för att visa att någon förändring därvid inträtt i de kvinnliga arbetstagarnas egen inställning, och LO har för sin del ingen anledning att förutsätta att så skulle vara fallet.

I motionerna göres vidare gällande att nattarbetsförbudet skulle åstadkomma »en del krångel» och »onödiga tolkningsfrågor». Det anges emellertid inte på vilket sätt och i vilka sammanhang detta krångel och dessa tolkningsproblem skulle uppstå. LO vill härtill endast allmänt framhålla att de i arbetarskyddslagen inlagda möjligheterna till dispens från detta — i jämförelse med det allmänna nattarbetsförbudet i 19 § betydligt restriktivare — förbud torde vara fullt tillräckliga för att, när så kan vara påkallat, åstadkomma en lämplig arbetstidsförläggning, bl. a. i 2- och 3-skiftsarbete. Såvitt LO har sig bekant, torde inte heller några särskilda olägenheter varit förenade med detta nattarbetsförbuds uppehållande.

Enligt LO:s uppfattning saknas sålunda för närvarande anledning att upphäva arbetarskyddslagens särskilda nattarbetsförbud för kvinnliga ar-

betstagare, och LO kan under sådana förhållanden inte tillstyrka de föreliggande motionerna.

Svenska arbetsgivareföreningen anför:

Föreningen har intet att erinra mot motionärernas förslag, att ur arbetarskyddslagen utmönstras 36 och 37 §§ angående kvinnliga arbetstagnares ledighet för nattvila. Nattarbete för kvinnor förekommer nu efter dispens i synnerligen ringa utsträckning och det är då fråga om arbete av förhållandevis lätt karaktär. Någon anledning att från medicinsk synpunkt behandla kvinnor och män olika beträffande nattarbete finns ej. Det är enligt föreningens mening icke att förmoda, att förekomsten av nattarbete för kvinnor i fall som förutsätts i §§ 19 och 20 i arbetarskyddslagen skulle nämnvärt öka, därest de nämnda paragraferna upphävdes.

Det må vidare anmärkas, att paragraferna erhållit sin nuvarande lydelse för att de svenska bestämmelserna på förevarande område skulle kunna anpassas till en år 1948 antagen internationell konvention. Denna konvention har icke ratificerats av Sverige. Det finns därför icke i och för sig något krav på att svensk lagstiftning skall innehålla regler om kvinnors nattvila.

I detta sammanhang finner föreningen angeläget framhålla, att man, genom att tillåta såväl kvinnor som män att arbeta mellan klockan 5 och klockan 23, skulle i någon mån underlätta en övergång till ökat skiftarbete, något som är en av förutsättningarna för att från näringslivets sida en smidig anpassning skall kunna ske till den väntade successiva förkortningen av arbetstiden till 45 timmar i veckan. Med tillräckliga raster skulle för såväl män som kvinnor två skift om åtta eller åtta och en halv timmar vardera kunna utläggas. Detta är tillfyllest, då arbetet pågår under veckans alla sex vardagar. Vid femdagarsvecka måste däremot två niotimmarsskift utläggas per dygn. En sådan fördelning av arbetstiden skulle emellertid med erforderliga raster fortfarande icke bli möjligt utan dispens från arbetarskyddsstyrelsen. Föreningen vill här endast framhålla det otillfredsställande häri samt önskvärdheten av att de allmänna nattarbetsbestämmelserna i arbetarskyddslagen ändras så, att det blir möjligt att utnyttja både män och kvinnor för arbete mellan klockan 5 och klockan 24.

Yrkeskvinnors samarbetsförbund anför bl. a. följande:

Givetvis bör nattarbete nattetid så långt möjligt inskränkas och denna princip är också numera lagfäst i arbetarskyddslagens 19 §. Så länge ett dylikt allmänt nattarbetsförbud saknades i vår arbetarskyddslag, accepterades, om än med viss motvilja i en del kvinnokretsar, särbestämmelsen om nattarbetsförbud för kvinnor, som sysselsattes i industriellt arbete. När 1909 denna bestämmelse, grundad på en i Bern 1906 antagen konvention, infördes i arbetarskyddslagen, betydde detta sannolikt ett välkommet skydd för industrins kvinnor. Arbetsmarknadssituationen var då en helt annan än i våra dagar. Kvinnans ställning i arbetslivet var svagare än nu, och de fackliga organisationerna hade icke heller samma styrka, makt och möjlighet att stödja sina medlemmar. Dock medförde av allt att döma nattarbetsförbudet redan vid denna tid nackdelar för kvinnorna i konkurrensen på arbetsmarknaden. Sålunda kunde kvinnorna endast i undantagsfall stå kvar i typografyrket, där många av dem tidigare haft en relativt god inkomst.

Sedan början av 1900-talet har emellertid kvinnans ställning på arbetsmarknaden radikalt förändrats. Under de båda världskrigen ryckte kvinnorna in på arbetsområden, som tidigare icke stått öppna för dem, och de visade sig i många avseenden vara ett värdefullt tillskott. Härigenom har nya yrkesvägar öppnats för kvinnorna, och de arbetar nu sida vid sida med

männen på industrier, som tidigare sysselsatt uteslutande manlig arbetskraft. Det är givetvis föga tilltalande för arbetstagare, som i övrigt har lika arbetsförhållanden och ansvar att det finnes olika bestämmelser angående nattvila. Vid en arbetsanhopning kan exempelvis dispens från nattarbetsförbudet endast givas männen som härigenom får taga på sig den största bördan av eventuellt merarbete. Ett dylikt förhållande måste skapa irritation och vantrivsel, vilket jämväl ur arbetarskyddssynpunkt icke är önskvärt. Särskilt framträdande blir det otillfredsställande i situationen, när exempelvis på en arbetsplats en fullvuxen kvinna icke får arbeta nattetid, men en 16-års yngling kan få tillstånd härtill.

Den tekniska utvecklingen och rationaliseringen har medfört betydande lättnader, arbetsuppgifterna har i stor utsträckning särskilt på det industriella området blivit fysiskt betydligt lättare, arbetstiden har förkortats och övertiden minskats.

I jämförelse med de stora yrkesområdena såsom t. ex. sjukvård och barnvård där kvinnorna varit och är i majoritet och där något nattarbetsförbud av naturliga skäl aldrig funnits torde mycket av det industriella arbetet i dagens samhälle vara betydligt mindre såväl fysiskt som psykiskt ansträngande. Att en sjuksköterska eller ett sjukvårdsbiträde, en servitris eller kokerska på restaurang, har avsevärt mer pressande arbete än många industriellt verksamma i ett rationaliserat företag kan väl knappast råda olika meningar om.

Genom det speciella nattarbetsförbudet försvåras kvinnornas ställning i arbetslivet avsevärt. De uteslänges från arbetsområden, där de genom anlag passar, och där de sedan urminnes tider har gjort betydande arbetsinsatser. I detta sammanhang vill förbundet peka på vad som i motionen framhålles beträffande de inom bageriyrket verksamma. Likartade problem förekommer även inom andra arbetsområden.

Under hänvisning till det anförda tillstyrker förbundet motionärernas hemställan.

Utskottet

I föreliggande motioner föreslås i syfte att uppnå likställighet mellan manliga och kvinnliga arbetstagare att de i arbetarskyddslagen intagna särskilda bestämmelserna om förbud mot nattarbete för kvinnor, som användes till hantverks- eller industriellt arbete, skall utgå. Som skäl för lagändringen anför motionärerna, att det särskilda nattarbetsförbudet för kvinnor är onödigt och även ologiskt samt att en särlagstiftning av förevarande slag åstadkommer krångel, onödiga tolkningssvårigheter och i många fall försvårar kvinnans ställning på arbetsmarknaden.

Utskottet vill till en början framhålla, att nattarbete i allmänhet måste anses förenat med åtskilliga olägenheter för den enskilde arbetstagaren. Här må endast nämnas omställningssvårigheter samt problem i vad rör anpassning till familje- och samhällslivet. Det måste därför betraktas som ett arbetarskyddsintresse av vikt, att förekomsten av nattarbete begränsas till vad som är nödvändigt med hänsyn till vad allmänhetens behov och samhällets

ekonomi kräver. För kvinnornas del måste vid bedömande av spørsmålet framför allt beaktas att många kvinnor vid sidan av sitt förvärvsarbete har att sköta hem och barn, vilket kan i hög grad begränsa deras möjligheter att erhålla erforderlig vila under dagen. Det är inte minst med hänsyn härtill angeläget att tillse att kvinnor icke användes till arbete nattetid mer än vad som är absolut erforderligt.

Gentemot vad i motionerna och i vissa remissyttranden anförts om att det skulle vara ologiskt med ett särskilt nattarbetsförbud för kvinnor, som sys-selsättes i hantverk- eller industriellt arbete, då beträffande andra och må-hända icke mindre ansträngande yrkesgrenar icke finns motsvarande re- striktiva bestämmelser, vill utskottet anföra, att det förhållandet, att sär- skilda skäl nödvändiggör att kvinnor inom vissa yrkesområden användes till nattarbete i en vidare utsträckning, icke rimligen kan i och för sig motivera en utvidgning av möjligheterna till nattarbete inom andra områden, där icke ett motsvarande behov föreligger. Påståendet i motionerna att en sär- lagstiftning av förevarande slag skulle åstadkomma krångel och onödiga tolkningssvårigheter har icke närmare utvecklats. Utskottet kan för sin del icke finna, att de olägenheter i berörda avseenden som kan vara förenade med den nuvarande lagstiftningen är av den arten, att de bör tillmätas större betydelse vid prövning av frågan om ett bibehållande av nuvarande regler. Vad slutligen angår motionärernas uttalande att det speciella nattarbetsför- budet för kvinnor försvårar kvinnans ställning på arbetsmarknaden är att konstatera, att några belägg icke kunnat påvisas för att så är i någon mera avsevärd grad fallet. Framhållas må att förbudet icke är av absolut natur utan att möjligheter till dispens i förekommande fall rymmes inom ramen för nu gällande lagstiftning. Det bör i detta sammanhang särskilt bemärkas att Landsorganisationen, som bland sina medlemmar kan räkna flertalet av de i industriellt arbete sysselsatta kvinnorna i vårt land, motsatt sig ett slopande av de aktuella bestämmelserna. Härav torde man kunna dra den slutsatsen, att det för närvarande bland de industriarbetande kvinnorna i varje fall icke finns någon mera utbredd opinion mot de sär- skilda skyddsbestämmelserna mot nattarbete för kvinnor.

Under åberopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,

att förevarande motioner, I: 330 och II: 413, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 12 november 1957

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herrar Strand, Nils Elowsson, Axel E. Svensson, fru Carlqvist, fru Svenson, herrar Huss, Mannerskantz och fru Hamrin-Thorell; samt

från andra kammaren: herrar Nilsson i Göteborg, Lundberg, fru Ewerlöf*, herrar Carlsson i Bakeröd, Bengtsson i Varberg, Johansson i Södertälje, Rimmerfors och Königson*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservationer

1) av herr *Huss*.

2) av fru *Hamrin-Thorell*, fru *Ewerlöf* och herr *Rimmerfors*, vilka ansett att utskottets utlåtande bort ha följande lydelse:

I föreliggande — — — lika med utskottet, första stycket — — — på arbetsmarknaden.

Utskottet vill till en början framhålla, att nattarbete i allmänhet måste anses förenat med åtskilliga olägenheter för den enskilde arbetstagaren. Här må endast nämnas omställningssvårigheter samt problem i vad rör anpassning till familje- och samhällslivet. Det måste därför betraktas som ett arbetarskyddsintresse av vikt, att förekomsten av nattarbete begränsas till vad som är nödvändigt med hänsyn till vad allmänhetens behov och samhällets ekonomi kräver. Att det i 1949 års arbetarskyddslag § 19 införts ett generellt nattarbetsförbud, som omfattar alla arbetstagare för tiden mellan kl. 23 och kl. 5, finner utskottet därför vara värdefullt och riktigt. Men detta förbud anser utskottet vara ett tillfredsställande skydd även för kvinnliga arbetstagare. Att därutöver upprätthålla särbestämmelser för kvinnorna kan inte anses ha något berättigande mot bakgrunden av de ovannämnda generella bestämmelserna.

Det saknas visserligen inte möjligheter till dispens mellan kl. 22 och kl. 24. De ansökningar som inlämnas och som företrädesvis gäller en förlängning till kl. 23 beviljas praktiskt taget alltid, varför paragrafen i dessa fall väsentligt uppluckrats i sin tillämpning. Däremot lämnar lagstiftningen ringa möjlighet till dispens mellan kl. 24 och kl. 5. Detta har visat sig vara till avsevärd nackdel för kvinnorna.

Några medicinska eller sociala skäl har såvitt utskottet kunnat finna inte förebragts för att vidmakthålla ett särskilt skydd för just denna kategori av kvinnliga arbetstagare. Gränsen mellan industriellt och icke industriellt arbete utjämnas alltmer på grund av teknikens utveckling och försvårar bedömningen av på vilket arbete paragrafen äger tillämpning.

Under återopande av vad ovan anförts får utskottet hemställa,
att riksdagen måtte med bifall till förevarande motioner,
I: 330 och II: 413, i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om
förslag angående upphävande av de i 36 och 37 §§ arbetar-
skyddslagen den 3 januari 1949 (nr 1) intagna bestämmel-
serna rörande nattarbete för kvinnor.